

5. Гросс Г. Руководство для судебных следователей, как система криминалистики. – Новое изд., перепеч. с изд. 1908г. / Г. Гросс. – М.: ЛексЭст, 2002. – 1088 с.
6. Дуглас Д. Погружение во мрак / Д. Дуглас, М. Олшейкер – М.: КРОНН-ПРЕСС, 1998. – 448 с.
7. Исаенко В.Н. Организация расследования серийных убийств / В.Н. Исаенко // Законность. – 1999. – №2. – С. 2-4.
8. Седнев В.В. К вопросу о психолого-криминалистической характеристике осмотра места происшествия / В.В. Седнев, В.А. Рябенко. // Серийные убийства и социальная агрессия: что ожидает нас в XXI веке? – Ростов на Дону, 2001. – С. 442-445.
9. Усанов И.В. Проблемы раскрытия и расследования серийных убийств на сексуальной почве: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / И.В. Усанов. – Саратов, 2003. – 24 с.
10. Фомина А.С. Основные тактические операции при расследовании серийных убийств: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / А.С. Фомина. – Воронеж, 2003. – 24 с.

УДК 347.963: 347.94: 347.922

ДОКАЗУВАННЯ ПІДСТАВ ТА РОЗМІРУ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ ЯК ОБОВ'ЯЗОК ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ ПО КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ

Мала О.Р., здобувач

Національна академія прокуратури України

У статті аналізуються повноваження суб'єктів доказування підстав та розміру цивільного позову під час провадження по кримінальній справі. Визначається предмет доказування за цивільним позовом про відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

Ключові слова: цивільний позов, моральна шкода, матеріальна шкода, кримінальне судочинство, предмет доказування.

Малая О.Р. ДОКАЗЫВАНИЕ ОСНОВАНИЙ И РАЗМЕРА ГРАЖДАНСКОГО ИСКА КАК ОБЯЗАННОСТЬ ПРОКУРОРА ПРИ ПРОИЗВОДСТВЕ В УГОЛОВНОМ ДЕЛЕ / Национальная академия прокуратуры Украины, Украина

В статье анализируются полномочия субъектов доказывания оснований и размера гражданского иска при производстве по уголовному делу. Определяется предмет доказывания по гражданскому иску о возмещении материального и морального вреда.

Ключевые слова: гражданский иск, моральный вред, материальный вред, уголовное судопроизводство, предмет доказывания.

Mala O.R. PROVING GROUNDS AND THE SIZE OF THE BILL OF COMPLAINTS AS A PROSECUTOR'S OBLIGATION DURING THE CRIMINAL PROCESS / National prosecutor's academy of Ukraine, Ukraine

The article deals with the analysis the powers of subjects, who proving grounds and the size of the bill of complaints during the criminal process. Peculiarities of purpose of proving in the bill of complaints for compensation for material and moral harm.

Key words: bill of complaints, material harm, moral harm, criminal process, purpose of proving.

Велике значення як для відшкодування шкоди, завданої злочинцем, так і для швидкого й повного розкриття злочинів та викриття винних, має доказування характеру і розміру завданої ними шкоди. Так, встановлення зазначених обставин відіграє важливу роль як для забезпечення відшкодування шкоди в повному обсязі, так і для правильної кваліфікації дій осіб, що вчинили злочин, призначення покарання тощо. У зв'язку з зазначеними обставинами не випадково характер і розмір шкоди, завданої злочинцем, разом із розміром витрат закладу охорони

здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння є одним з елементів предмета доказування в кримінальній справі (п.4 ст.64 КПК).

У зв'язку зі збільшенням злочинів проти власності серед інших видів злочинів останніми роками активізувалась діяльність органів прокуратури у кримінальному процесі, що зумовило чимало спірних питань при застосуванні кримінально-процесуальних норм, що регулюють позовне провадження. Серед них проблеми визначення суб'єктів доказування підстав та розміру цивільного позову під час провадження по кримінальній справі, предмета доказування за цивільним позовом про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, багато актуальних питань, які виникають під час провадження по цивільному позову в кримінальному процесі. Суттєвий внесок у розробку теоретичних і практичних проблем, що виникають під час позовного провадження в кримінальному судочинстві, здійснений в роботах наступних науковців-фахівців: Азарова В.А., Альперта С.А., Бауліна Ю.В., Гошовського М.І., Грошевого Ю.М., Зинатулліна З.З., Клименка Я., Коваленко Є.Г., Кучинської О.П., Маляренка В.Т., Никоненка М.Я., Никуліна Е.С., Присяжнюка Т.М., Чельцова М.А., Циганка Ю.В., Шадріна В.С. та інших.

У роботах вказаних авторів приділяється увага загальним положенням позовного провадження в кримінальному судочинстві, зокрема, у контексті прав потерпілого на відшкодування шкоди, завданої злочинцем, однак, майже не досліджені особливості позовної діяльності органів та посадових осіб, на яких покладається процесуальний обов'язок доказування за цивільним позовом у кримінальному судочинстві.

У зв'язку з зазначеними обставинами метою статті є визначення суб'єктів, на яких покладається процесуальний обов'язок доказування за цивільним позовом про відшкодування матеріальної та моральної шкоди в рамках кримінального судочинства, предмета доказування за цивільним позовом вказаної категорії, а також окреслення особливостей прокурорсько-представницьких правовідносин на стадії досудового слідства.

Провадження за цивільним позовом у кримінальній справі не є окремим провадженням, покликаним лише забезпечити виконання завдання кримінального судочинства – відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем. Його здійснення сприяє також і вирішенню інших завдань кримінального судочинства.

Питання щодо доказування підстав та розміру цивільного позову регулюються виключно кримінально-процесуальним законодавством. У діючому Кримінально-процесуальному кодексі України відсутня норма щодо доказування позову, пред'явленого в кримінальній справі, за правилами вказаного закону. Отже, не можна погодитись з точкою зору В.Т. Нора про доцільність запровадження цього положення в КПК України, що буде сприяти правильному застосуванню кримінально-процесуального закону при виборі та використанні засобів доказування, визначення обов'язку доказування, його меж, дозволить покращити його з точки зору законодавчої техніки [1, 84].

Так, характерні відмінності доказування цивільного позову в кримінальному судочинстві від доказування в цивільному судочинстві зумовлені дією в кримінальному процесі принципу публічності. Саме завдяки його існуванню та дії на процес доказування цивільного позову в кримінальній справі в юридичній літературі розгорнулася дискусія щодо кола суб'єктів, на яких покладено обов'язок доказування підстав та розміру цивільного позову в кримінальному судочинстві.

Прояв принципу публічності щодо процесу доказування підстав та розміру цивільного позову в кримінальному процесі полягає в тому, що якщо в цивільному процесі обов'язок доказування лежить на стороні, яка посилається на ті чи інші обставини як на підстави своїх вимог чи заперечень, то в кримінальному процесі обов'язок доказування характеру матеріальної шкоди, її розміру, підстав цивільного позову покладається на органи, що провадять кримінальний процес.

Отже, можна зробити висновок, що обов'язок по доказуванню зазначених обставин лежить виключно на органі дізнання, слідчому, прокурорі.

Прокурор є особливим суб'єктом, який має обов'язок доказування підстав та розміру цивільного позову в кримінальному процесі, оскільки супроводжує його з моменту

пред'явлення в рамках функції нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. Також прокурор підтримує позов під час підтримання державного обвинувачення в суді. Крім того, прокурор наділений правом заявляти позови вказаної категорії самостійно на підставі ст.36-1 Закону України «Про прокуратуру».

Ряд авторів у юридичній літературі зазначають, що обов'язок доказування цивільного позову лежить і на цивільному позивачеві, який зобов'язаний для обґрунтування цивільного позову надавати докази, що є в його розпорядженні [2, 56; 3, 49; 4, 102].

Однак не можна погодитися з вказаною точкою зору, оскільки, як вже зазначалось, у кримінальному процесі діє принцип публічності, згідно з яким цей обов'язок доказування покладається виключно на органи, які ведуть кримінальний процес.

Розглядаючи зазначене питання, у юридичній літературі суб'єктів кримінального процесу поділяють на тих, на яких покладено обов'язок доказування, та на тих, на яких покладено так званий "тягар доказування". Вказане питання є дискусійним. Зокрема, В.Я. Понарін зазначає, що зміст правовідносин з приводу реалізації обов'язку доказування цивільного позову складає діяльність по збору, дослідженню і оцінці доказів, а зміст правовідносин з приводу реалізації тягара доказування цивільного позову включає надання предметів і документів, пов'язаних з цивільним позовом, обґрунтування заявлених клопотань. Відповідно до цього суб'єктами обов'язку доказування цивільного позову є слідчий, орган дізнання, особа, що проводить дізнання, начальник слідчого відділу (відділення), прокурор, а суб'єктами тягара доказування – цивільний позивач (потерпілий), цивільний відповідач і їх представники, а також захисник [5, 78-83].

М.І. Гошовський та О.П. Кучинська вважають, що саме на цивільному відповідачеві, обвинуваченому та їх представниках лежить моральний загальногромадський обов'язок допомагати органам держави, які ведуть кримінальний процес у розслідуванні злочинів. До суб'єктів, на яких покладено обов'язок доказування, зазначені автори відносять потерпілого – щодо розміру заподіяної йому злочином моральної шкоди, що впливає з необхідності врахування при визначенні розміру її компенсації, суб'єктивної оцінки потерпілим щодо отриманих ним моральних і фізичних страждань [6, 118-133].

Вищезазначені погляди щодо покладення на певних учасників кримінального процесу тягара доказування підстав та розміру, заявленого в кримінальній справі, цивільного позову не можуть бути прийнятні, оскільки питання про співвідношення понять "тягар доказування" та "обов'язок доказування", їх зміст та зміст суб'єктів обов'язку і тягара доказування в юридичній літературі залишається дискусійним.

Безумовно, можна лише стверджувати, що обов'язок доказування підстав та розміру цивільного позову в кримінальному процесі лежить виключно на органах дізнання, слідчому й прокурорі, тому вони і вживають заходи по його забезпеченню.

Покладення зазначеного обов'язку на потерпілого в справах приватного обвинувачення та щодо розміру заподіяної йому злочином моральної шкоди є неправильним, оскільки збір доказів у кримінальному процесі здійснюється за допомогою певних процесуальних засобів, застосовувати які мають право лише органи, що ведуть процес.

Однак позов про стягнення моральної шкоди повинен обґрунтовувати позивач, оскільки поняття «моральна шкода» - суб'єктивне оціночне поняття, яке представник органу дізнання, слідчий, прокурор визначити самостійно не можуть. Лише особа, яка зазнала моральні страждання, має право на визначення грошового еквівалента.

На практиці виникають проблеми щодо зібрання доказів спричинення моральної шкоди, її розміру. У зв'язку з зазначеними обставинами при доказуванні підстав і розміру відшкодування заподіяної злочином моральної шкоди виключне доказове значення можуть мати висновки судово-психіатричної експертизи, яка в деяких випадках може об'єктивніше за інші докази встановити глибину моральних і фізичних страждань.

В.П. Паліюк, розглядаючи засоби доказування моральної шкоди, говорить про необхідність проведення такої експертизи, зазначаючи, що за її допомогою можна не тільки виявити

наявність такої шкоди в потерпілого за специфікою змін його психофізіологічного стану, а й визначити засоби реабілітації щодо її усунення і поновлення нормального стану потерпілого [7, 62-63].

Завдяки висновкам судово-психіатричної експертизи прокурор може визначити свою позицію у ході підтримання державного обвинувачення щодо підтримання позову про відшкодування моральної шкоди в повному обсязі, частково або ж зовсім спростувати його.

Щодо доказування позивачем матеріальної шкоди, спричиненої йому злочином, необхідно враховувати положення ч.3 ст.50 КПК України, відповідно до якої цивільний позивач зобов'язаний на вимогу органу дізнання, слідчого, прокурора і суду пред'являти всі необхідні документи, пов'язані з заявленим позовом, доцільно розглядати цивільного позивача як суб'єкта, який повинен активно сприяти органам, які ведуть процес, у доказуванні підстав та розміру цивільного позову.

До предмета доказування за цивільним позовом у кримінальній справі, з незначними редакційними відмінностями, традиційно відносять:

- а) підстави цивільного позову;
- б) розмір цивільного позову;
- в) особу, якій злочином заподіяно шкоду, і особу, яка може бути визнана цивільним позивачем;
- г) особу, що несе матеріальну відповідальність за позовом;
- д) вину цивільного відповідача в заподіянні шкоди особою, за дії якої вона несе відповідальність;
- е) вину особи, що зазнала шкоди від злочину, її виникнення чи збільшення, її форма та ступінь;
- ж) майновий стан відповідача за позовом.

У разі пред'явлення позову прокурором підлягають доказуванню також підстави для пред'явлення позову прокурором, а саме: наявність порушення інтересів держави або неспроможність громадянина через фізичний чи матеріальний стан, похилий вік або з інших поважних причин самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження.

Погоджуючись в цілому з наведеним переліком, слід зауважити, що він розглядався лише при доказуванні обставин щодо цивільного позову про відшкодування майнової шкоди, проте, оскільки в кримінальному процесі підлягає відшкодуванню і моральна шкода, наведене поняття необхідно розглядати і як предмет доказування за цивільним позовом про відшкодування моральної шкоди. Особлива увага у випадку заподіяння моральної шкоди повинна надаватись доказуванню вини потерпілого в її заподіянні. Це зумовлено тим, що виходячи із змісту інтересів, які потерпілий прагне реалізувати в ході розслідування кримінальної справи, а також із факту значного поширення позовних вимог про відшкодування моральної шкоди, особа, яка своєю поведінкою сприяла вчиненню стосовно себе злочину, повинна бути обмежена в правах і, передусім, у праві на відшкодування моральної шкоди [8, 13].

Доказування підстав та розміру заявленого цивільного позову в кримінальному процесі, як вже нами зазначалося, відбувається за правилами, встановленими кримінально-процесуальним законодавством, а отже, і за допомогою кримінально-процесуальних джерел.

З урахуванням того, що в окремих міжнародних документах звертається увага на ролі прокурорів у додержанні прав потерпілих при реалізації кримінального судочинства, діяльність органів прокуратури щодо доказування підстав та розміру заявленого цивільного позову в кримінальному процесі направлена на пред'явлення обґрунтованого позову щодо поновлення порушених прав і свобод людини і громадянина, який у подальшому буде задоволений судом та реально виконаний. Однак вказаний напрям діяльності залишається не досить врегульованим на теперішній час на законодавчому рівні та потребує вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нор В.Т. Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве / Василь Тимофійович Нор. – К.: Выща школа, 1989. – 275 с.
2. Гуреев П.П. Гражданский иск в уголовном судопроизводстве / Гуреев П.П. – М.: Госюриздат, 1961. – 95 с.
3. Давлетов А.Д. Гражданский иск в уголовном деле – важное средство охраны социалистической и личной собственности. (По материалам УзССР) / А.Д. Давлетов. – Нукус: Каракалпакия, 1969. – 148 с.
4. Кокорев Л.Д. Потерпевший от преступления / Л.Д. Кокорев. – Воронеж: Издательство Воронежского ун-та, 1964. – 138 с.
5. Понарин В.Я. Производство по гражданскому иску при расследовании уголовного дела / В.Я. Понарин. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1978. – 128 с.
6. Гошовський М.І., Кучинська О.П. Потерпілий у кримінальному процесі України / М.І. Гошовський, О.П.Кучинська. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 192 с.
7. Палиюк В.П. Моральный (неимущественный) вред / В.П. Палиюк. – К.: Право, 1999. – 232 с.
8. Шаповалова Л.І. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності в досудових стадіях кримінального процесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Л.І. Шаповалова; НАВСУ. – Київ, 2001. – 18 с.

УДК 343. 211. 2 : 343. 272

**ПИТАННЯ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ЩОДО ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ ПОВОДЖЕННЯ З МАЙНОМ,
НА ЯКЕ НАКЛАДЕНО АРЕШТ, АБО ЯКЕ ОПИСАНО
ЧИ ПІДЛЯГАЄ КОНФІСКАЦІЇ**

Омельяненко М.І., аспірант

Запорізький національний університет

У статті розглянуто питання розвитку кримінального законодавства України щодо встановленого порядку поведження з майном, на яке накладено арешт, або яке описано чи підлягає конфіскації, для більш чіткого та повного розкриття сутності ст.388 КК України.

Ключові слова: майно, арешт, опис, конфіскація, законодавство, кримінально-правова норма.

Омельяненко М.И. ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ ОТНОСИТЕЛЬНО УСТАНОВЛЕННОГО ПОРЯДКА ОБРАЩЕНИЯ С ИМУЩЕСТВОМ, НА КОТОРОЕ НАЛОЖЕН АРЕСТ, КОТОРОЕ ОПИСАНО ИЛИ ПОДЛЕЖИТ КОНФИСКАЦИИ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье рассмотрены вопросы развития уголовного законодательства Украины относительно установленного порядка обращения с имуществом, на которое наложен арест, которое описано или подлежит конфискации, для более четкого и полного раскрытия сущности ст.388 УК Украины.

Ключевые слова: имущество, арест, опись, конфискация, законодательство, уголовно-правовая норма.

Omel'yanenko M.I. QUESTIONS OF DEVELOPMENT OF THE CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE CONCERNING THE ESTABLISHED ORDER OF THE REFERENCE WITH PROPERTY WHICH ARREST WHICH IS DESCRIBED IS PUT OR IS SUBJECT TO CONFISCATION / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In article questions of development of the criminal legislation of Ukraine concerning the established order of the reference with property which arrest which is described is put are considered or is subject to confiscation, for more accurate and full disclosing of essence of item 388 UK of Ukraine.

Key words: property, arrest, the inventory, confiscation, the legislation, criminally-rule of law.